

Міністерство освіти і науки України

**Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний університет»**

Кафедра української мови та літератури

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Риторика та стилістика української мови

підготовки здобувачів ступеня вищої

освіти бакалавр

(назва рівня вищої освіти)

спеціальності 014 Середня освіта (українська мова і література)

(шифр і назва спеціальності)

спеціалізації українознавство, шкільне бібліотекознавство,

позашкільна освіта, художня культура

(назва спеціалізації)

РОЗРОБИЛА ТА ВНЕСЛА КАФЕДРА української мови та літератури

УКЛАДАЧ ПРОГРАМИ:

канд. філол. наук, доцент Г. М. Куцак

РЕЦЕНЗЕНТИ:

канд. філол. наук, доцент кафедри української мови та літератури

Л. М. Тищенко;

доцент кафедри російської мови та літератури, канд. філол. наук, доц.

І. М. Казаков.

Рекомендувала до впровадження
науково-методична рада
Державного вищого навчального закладу
«Донбаський державний педагогічний університет»
“10” травня 2016 р.
протокол № 3

Перший проректор _____

О. Г. Набока

ВСТУП

Навчальна програма дисципліни «Риторика та стилістика української мови» складена відповідно до освітньої програми та навчального плану підготовки здобувачів ступеня вищої освіти бакалавр зі спеціальності 014 Середня освіта (українська мова та література).

Предмет вивчення навчальної дисципліни – закони мислення і мовлення, механізми продукування усного та писемного тексту, стилістична система національної мови та наука про неї.

Міждисциплінарні зв'язки: сучасна українська літературна мова, культура усного мовлення, теорія літератури, українська мова за профспрямуванням, українська література, психологія, етика, естетика.

Програма навчальної дисципліни містить такі змістові модулі:

1. Риторика і стилістика. Вступ.
2. Історія риторики. Теоретична риторика.
3. Мовні засоби стилістики.

1. Мета і завдання навчальної дисципліни

1.1. Мета вивчення навчальної дисципліни «Риторика та стилістика української мови» – дати знання основ класичної і сучасної риторики як науки про мисленнево-мовну діяльність, спрямовану на переконання, вплив у процесі мовної комунікації, а також виробити в здобувачів уміння й навички аналізувати та продукувати тексти різного типу відповідно до призначення й умов професійного спілкування; формувати розуміння сучасних стилістичних норм та особливостей мовлення майбутнього фахівця, основних теоретичних засад стилістики, їх зв'язку з іншими галузями мовознавства та суміжними науковими дисциплінами; виробити в здобувачів стійкі практичні навички стилістичного аналізу, уміння творчо поєднати теоретичні і практичні знання.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни «Риторика та стилістика української мови» – навчити мистецтва створювати тексти певних жанрів з урахуванням узусу і комунікативної спрямованості, сприяти практичному оволодінню навичками ораторського мистецтва, культурою вербального спілкування; дати здобувачам знання про стилістичні ресурси мови, стилістичні норми, представити стилістичну норму як історичну і функціональну змінну категорію, показати взаємозв'язок екстралінгвістичних і власне мовних чинників у розвитку мови.

1.3. За результатами вивчення дисципліни у здобувачів повинні бути сформовані такі компетентності:

Загальні:

1. Соціокультурна компетентність:

– розуміти роль культури, науки в розвитку цивілізації, їх співвідношення і пов'язаних з ними сучасних соціальних і етичних проблем, цінності наукової раціональності та її історичних типів, знати структуру, форми й методи наукового пізнання, їхню еволюцію;

- знати форми й типи культур, основні культурно-історичні світові центри та регіони, закономірності їхнього функціонування й розвитку, знати історію культури України, її місце у світовій культурі і цивілізації;
- бути обізнаним у найважливіших галузях та етапах розвитку гуманітарного і соціально-економічного знання, основних наукових школах, напрямках, концепціях, джерелах гуманітарного знання і видах роботи з ними;
- уміти аналізувати в загальних рисах основні економічні події у своїй країні і за її межами, знаходити і використовувати інформацію, необхідну для орієнтування в основних поточних проблемах економіки;
- знати права і свободи людини й громадянина, уміти їх реалізувати в різних сферах життя, знати Конституцію України;
- мати уявлення про наукові, філософські й релігійні картини світу, сутність призначення та сенс життя людини, про різноманітність людського пізнання, співвідношення істини і помилки, безвір'я і віри, раціонального та ірраціонального в людській уяві, особливості функціонування знання в сучасному суспільстві, про естетичні цінності, їх значення у творчості та повсякденному житті, уміти орієнтуватися в них;
- сприймати й розуміти різні жанри мистецтва (художню літературу, живопис, музику).

2. Інформаційна компетентність:

- уміти користуватися сучасними інформаційними технологіями;
- вільно орієнтуватися в стрімкому потоці наукової інформації, вести особистий науковий пошук за допомогою різних інформаційних систем;
- уміти користуватися електронними носіями для ведення навчальної документації середньої та старшої школи;
- бути обізнаним та вміти вільно користуватися інформаційними системами: бібліотеками, каталогами, архівами, локальними та глобальними мережами для ефективного пошуку й структурування інформації.

3. Комунікативна компетентність:

- знаходити засоби виражати особисте ставлення учителя-гуманіста до культурно-естетичних проблем;
- уміти виражати й обґрунтовувати свою позицію з питань, які стосуються історичного минулого;
- сенситивність до можливостей адаптації матеріалу згідно з умовами загальноосвітніх навчальних закладів;
- уміння застосовувати різні методичні ситуації залежно від навчального контексту;
- уміти в практичній діяльності застосовувати знання етикету і дотримання етики ділового спілкування;
- вільно володіти українською мовою як державною і як мовою професійного та повсякденного спілкування з учнями;
- використовувати вербальні і позамовні засоби комунікації, техніки взаємодії в ситуаціях спілкування зі школярами, батьками, колегами, адміністрацією школи.

4. Здоров'язбережувальна компетентність:

- розуміти природу психіки, знати основні психологічні функції та їхні фізіологічні механізми, співвідношення природних і соціальних чинників у становленні психіки, розуміти значення волі й емоцій, потреб і мотивів;
- уміти дати психологічну характеристику особистості (її темпераменту, здібностей), інтерпретацію власного психічного стану, володіти найпростішими способами саморегуляції;
- розуміти співвідношення впливу спадковості і соціального середовища, ролі й значення національних і культурно-історичних чинників у навчанні і вихованні;
- упроваджувати в навчально-виховний процес здоров'язбережувальні освітні технології через усвідомлення ідей здоров'язбереження та здоров'яформування, розвивати в учнів активну мотивацію щодо необхідності дбайливого ставлення до власного здоров'я;
- здійснювати моніторинг показників індивідуального фізичного й психічного розвитку школяра, на основі знань про його вікові анатомо-фізіологічні особливості, теорію спадковості, фактори ризику прогнозувати можливі зміни здоров'я і проводити відповідні психолого-педагогічні чи коригувально-реабілітаційні заходи;
- попереджати виникнення небезпечних для здоров'я ситуацій, у разі потреби ліквідувати чи уникати їх наслідків;
- уміти надавати долікарську допомогу з різних видів уражень: травматичних, термічних, хімічних, радіаційних та ін.

5. Акмеологічна компетентність:

- застосовувати теоретичні знання й практичні навички для оволодіння основами теоретичних філологічних дисциплін;
- використовувати знання, уміння й навички, професійно профільовані знання в галузі філологічних наук;
- володіти способами самостійного опанування знань, уміти реалізувати отримані знання в професійній діяльності;
- розуміти зміст взаємозв'язків духовної, біологічної та соціальної основ у людині, ставлення людини до природи і протиріч, які виникли в сучасну епоху технічного розвитку й кризи існування людини в природі;
- мати уявлення про сутність свідомості, її взаємодії з підсвідомим, про роль свідомості і самосвідомості в поведінці, спілкуванні і діяльності людей, формуванні особистості;
- поєднувати практичну і професійно-педагогічну цілі з реалізацією виховної загальноосвітньої та розвивальної функцій;
- бути готовим реалізувати набуту підготовку у своїй майбутній діяльності.

Спеціальні:

1. Психолого-педагогічна компетентність:

- усвідомлювати перспективні тенденції розвитку педагогічної науки, що ґрунтуються на кращих світових національних педагогічних здобутках минулого та сучасності.

2. Фундаментально-прикладна компетентність:

– уміти працювати з науковою літературою, визначати суть та характер нерозв'язних наукових проблем, пропонувати свої варіанти розв'язання, узагальнювати й класифікувати емпіричний матеріал;

– опанувати систему сучасних прагмалінгвістичних знань про структуру, закономірності та найважливіші аспекти мовної, зокрема й міжкультурної, комунікації.

– мати базову теоретичну та практичну підготовку з української мови та літератури.

3. Методична компетентність:

– володіти основними правилами оформлення ділової документації українською мовою;

– дотримуватись норм сучасної української літературної мови.

На вивчення навчальної дисципліни відведено 150 годин / 5 кредитів ECTS.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1

РИТОРИКА І СТИЛІСТИКА. ВСТУП: Зміст риторики як науки. Риторика як наука і навчальна дисципліна. Предмет риторики. Основні поняття класичної риторики. Основоположні розділи класичної риторики. Взаємозв'язок риторики з іншими науками. **Антична риторика як вихідна основа стилістики.** Ораторське мовлення й функціональні стилі літературної мови. Складові комунікації, пов'язані з риторикою мовлення і ситуацією спілкування. Стиль спілкування. Мовна особистість у комунікації. Класифікація мовних особистостей. **Основні поняття стилістики національної мови.** Предмет, обсяг, структура і завдання стилістики. Взаємозв'язок стилістики з іншими лінгвістичними дисциплінами. Стилiстика і культура мови. Поняття мовного стилю.

Змістовий модуль 2

ІСТОРІЯ РИТОРИКИ: Античні джерела риторики. Міфологія красномовства. Передумови виникнення риторики в Давній Греції та її особливості. Видатні ритори античної Греції. Внесок Аристотеля в систематизацію риторичних знань античності. Специфіка риторики елліністичного періоду. Функції риторики в Стародавньому Римі за доби республіки. Ораторство М. Цицерона. Риторика часів Римської імперії. Педагогічна риторика М. Квінтіліана. **Ораторське мистецтво давнього світу.** Риторика в Давньому Шумері (Месопотамії). Риторична спадщина Давнього Єгипту. Риторика Давньої Індії. Риторичні особливості Давнього Ірану. Специфіка риторики Давнього Китаю. **З історії української риторики.** Виникнення і характерні риси вітчизняної риторики. Словесна культура Київської Русі. Риторизм у мовотворчості І. Вишенського, Г. Сковороди. Риторика в Києво-Могилянській академії. Спадщина Ф. Прокоповича в модернізації риторичної теорії.

ТЕОРЕТИЧНА РИТОРИКА: Розділи класичної риторики як етапи реалізації риторичної мети. Закони інвенції як розділу класичної риторики. Основні поняття і закони диспозиції. Основні частини промови, їх характеристика. Методи викладу матеріалу, основні категорії диспозиції. Аргументація. Демонстрація. Типи висновків, доцільність їх застосування. Елокуція та елоквенція як етап підготовки промови. Комунікативні ознаки мовлення. Поняття тропів та фігур та критерії їх виділення й розрізнення. Види тропів та їх використання в публічних промовах. Характеристика основних фігур у промові. Специфіка їх використання. Риторичний аналіз тексту. Акція як завершальний етап реалізації риторичної мети. Риторичний аналіз промови. Образ оратора. Образ аудиторії. Подолання опору аудиторії. Риторичний ідеал. **Зв'язок теорії з практикою.** Три «золотих» правила риторики. Комунікативна тріада. Умови ефективної мовленнєвої комунікації. Вимоги до виступу. Кінетика, жести. Інтонування. Техніка дихання і техніка мовлення. **Види красномовства.** Основні роди, види і жанри красномовства. Діалогічне красномовство. Еристика. Гомілетика. Жанри релігійних промов та їхня специфіка.

Змістовий модуль 3

МОВНІ ЗАСОБИ СТИЛІСТИКИ:Фоностилістика. Звукові повтори і співвідношення між ними. Специфіка використання інших засобів фонетики української мови. **Лексичні засоби стилістики.** Стилістичне навантаження слова в лексичній системі сучасної української мови. Стилістично-функціональна диференціація словникового складу української літературної мови. Експресивна та емоційно забарвлена лексика в різних функціональних стилях. Стилістичне використання різних семантичних груп загальноживаної лексики. Стилістичний потенціал окремого слова. **Стилістика фразеологічних одиниць.** Дослідження фразеологізмів з погляду стилістики. Стилістична класифікація фразеологічних одиниць. Функціонально-стильова характеристика фразеологічних одиниць. **Стилістичні функції засобів словотвору.** Вивчення засобів словотвору з погляду стилістики. Стилістичний словотвір іменників. Стилістичний словотвір прикметників. Стилістика дієслівних засобів словотворення. Стилістичний словотвір інших частин мови. **Морфологічні засоби стилістики.** Морфологічні синоніми. Стилістичні властивості іменників. Стилістичні властивості форм прикметника. Стилістичні особливості числівників. Стилістичні функції деяких розрядів займенників. Роль займенників у реченні. Стилістичні особливості граматичних категорій дієслова. Стилістичні властивості інших частин мови. **Стилістичний синтаксис.** Стилістичні особливості простих двоскладних речень. Стилістичні властивості односкладних та неповних речень. Функціонування модальних різновидів речень. Стилістика ускладнених речень. Стилістичні властивості складних речень. Стилістичні особливості побудов, співвідносних із реченнями. Стилістичні фігури синтаксису.

3. Рекомендована література

1. Бадер В. І. Стилістика української мови : навчальний посібник / В. І. Бадер. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2007. – 222 с.

2. Вихованець І. Р. Розмовляймо українською : мовознавчі етюди / І. Р. Вихованець ; післямова А. Загнітка. – К. : Унів. вид-во «Пульсари», 2012. – 160 с.
3. Городенська К. Г. Довідник з української мови (найновіші рекомендації) / К. Г. Городенська, Н. І. Кочукова, Г. М. Куцак. – К. ; Слов'янськ, 2015. – 156 с.
4. Городенська К. Українське слово у вимірах сьогодення / Катерина Городенська [Ін-т укр. мови НАН України] – К. : КММ, 2014. – 124 с.
5. Гриценко Т. Б. Українська мова та культура мовлення / Т. Б. Гриценко. – К. : Центр навч. літератури, 2005. – 533 с.
6. Дудик П. С. Стилістика української мови : навчальний посібник / П. С. Дудик. – К. : Видавничий центр «Академія», 2005. – 368 с.
7. Капелюшний А. О. Практична стилістика української мови : навчальний посібник / А. О. Капелюшний. – Вид. 2-ге, перероблене. – Львів : ПАІС, 2007. – 400 с.
8. Курило О. Уваги до сучасної української літературної мови / Олена Курило. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2008. – 303 с.
9. Лозова Н. Є. Дзвона чи дзвону? Або -а (-я) чи -у (-ю) в родовому відмінку : словник-довідник / Н. Є. Лозова, В. Б. Фридрак. – К. : Наук. думка, 2007. – 168 с.
10. Мацько Л. І. Риторика: навч. посіб. / Л. І. Мацько, О. М. Мацько. – К. : Вища шк., 2003. – 311 с.
11. Мацько Л. І. Стилістика української мови: підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; за ред. Л. І. Мацько. – К. : Вища шк., 2003. – 462 с.
12. Нові й актуалізовані слова та значення : словникові матеріали (2002–2010) / Кер. Проекту і відп. ред. О. М. Тищенко, авт. колектив : В. О. Балог, Н. Є. Лозова, Л. О. Тименко, О. М. Тищенко [Інститут української мови НАН України] – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – 280 с.
13. Онуфрієнко Г. С. Науковий стиль української мови : навч. пос. / Г. С. Онуфрієнко. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 312 с.
14. Онуфрієнко Г. С. Риторика : навч. пос. / Г. С. Онуфрієнко. – К. : Центр навчальної літератури, 2008. – 592 с.
15. Словник української мови / Ред. В. В. Жайворонок. – К. : Просвіта, 2012. – 1320 с.
16. Стишов О. А. Українська лексика кінця ХХ століття : (На матеріалі мови засобів мас. інформації) / О. А. Стишов. – 2-ге вид., переробл. – К. : Пугач, 2005. – 388 с.
17. Українська мова : енциклопедія / [за ред. І. В. Муромцева]. – К. : Майстер-клас, 2011. – 400 с.
18. Читай і знай! : довід.-практикум з граматики та стилістики сучас. укр. мови / Н. Я. Дзюбишина-Мельник, О. Я. Лаврінець, К. С. Симонова, Л. Ф. Ціпцюра. – 2-ге вид. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 198 с.

4. Форма підсумкового контролю результатів навчання: екзамен.

5. Засоби діагностики результатів навчання: тести, поточні контрольні роботи, технічні засоби для аудіювання.

